

Fra Tørkhuset til Stiklestad.

Skrevet av Fredrik Okkenhaug, 72 år i 2013

Tankekurs til å fundere over.

Hvordan oppstår et *tankekurs*? Når helt uventa og nye tanker slår inn med stor tyngde, kanskje? Annerledes enn vanlige, konvergente tankerekker. Tenk forma av et kurs!

Jeg funderer over hvordan tilfeldigheter i enkelte saker kan påvirke og til dels styre ei utvikling: Hvordan kan ekstrem fattigdom til slutt resultere i noe helt annet, uventa og noe fundamentalt nytt? Noe som kan kalles en rikdom? Bare gjennom en fantasi og ei tankerekke, kanskje? Nei, ikke bare det.

Det er min erfaring og mitt resonnement i så måte jeg vil skrive om:

Brødrene Louis og Elliot Kvalstad

Louis og Elliot Kvalstad var tvillinger. De kom til Tørkhuset og fikk se det i 1933, altså for 80 år siden, nå i 2013. Pappa Paul ble kjent med dem i bygdeungdomsmiljøet omkring Bondeheimen da han gikk på musikkonservatoriet i Oslo og inviterte dem til besøk på Okkenhaug.

Louis og Elliot var svært fattige unge kunstnere med bakgrunn i små og enkle kår i Skage i Overhalla. Den ene, Louis, var primært lyriker, den andre, Elliot, var maler. De var kunststudenter og søkte lykke i Oslo på Kunstakademiet. Fornavna deres har sannsynligvis sammenheng med at far deres hadde vært farmer i USA i en del år.

Elliot og Luis var husløse. Et hus til tørking av korn lå et par hundre meter fra gården. Kornet ble tørka her før maling og kverning. Huset var helt falleferdig og oppråtna, etter at det i lang tid ikke hadde vært i bruk.

De to husløse og fattige fatta interesse for disse husrestene i si intense leiting etter å ha et sted å bo og spurte om de kunne få bo her om de satte huset i stand. Svaret var ja. Dermed ble det nytt tak, ny inngang og tilbygg, et uthus med utedo. Mat og materialer fikk de av Sigrun og Fredrik Okkenhaug på gården.

Tørkhuset hadde da fått et nytt innhold, og det fikk et nytt takvindu for å skaffe nok lys til maleren Elliot.

Elliot døde i 1938, 33 år gammel, av tuberkulose. Louis og familien hans bodde på Okkenhaug i perioder etterpå, både før og etter andre verdenskrig.

Louis var svekka, bevegelseshemma og skeiv i kropp og hender etter å ha hatt poliomyelitt. Han hadde kronisk udekte økonomiske behov for klær og mat, og det ble initiert en pengeinnsamlingsaksjon på landsbasis for å hjelpe Louis økonomisk. Blant de som har skrevet under dette oppropet, fins Kristian Elster, Johan Falkberget, Sigurd Hoel, Inge Krokann, Gunnar Larsen, Henrik Rytter, Aksel Sandemose, Aslaug Vaa, Herman Wildenvey og Arnulf Øverland.

Innsamlinga resulterte i om lag 500 kroner i 1937. Det var en stor sum den gangen. Storparten av beløpet gikk til innkjøp av klær til Louis, og resten fikk han til egen disposisjon. Dette gav

han en sjanse til ei reise til Paris: Han var så nysgjerrig etter å bli bedre kjent med de franske impresjonistiske malerne. Her kjøpte han da også en vest - som ennå henger i Tørkhuset.

Min farbror Arne Okkenhaug i kringkastinga organiserte det hele, og var en nær venn og støtte for Louis helt til han døde av kreft i 1952.

Louis mala altertavla i Okkenhaug kirke med en pensel som ble bundet til handa. Fingrene fungerte ikke. Dette er fortalt meg. Han malte fanen til Okkenhaug skole, og han laga mange malerier som han solgte for å ha noe å leve av. Han så på seg selv som poet, men var samtidig en svært habil malekunstner, noe som gav han litt å leve av.

Tørkhuset 2007

De to er stort sett glømt nå etter så mange år, men det skal finnes maleri av Elliot i Nasjonalgalleriet. Louis blir ikke lenger nevnt i nyere litteraturhistorieverk. For meg personlig kjennes fortellinga om dem som så nær enda at dette gjør nesten vondt.

Jeg husker Louis som vanfør, men som en optimist, en skøyer, et muntrasjonsråd og en ordspiller. "Lui profet" kunne han underskrive brev med.

Derfor tar jeg dette inn: Louis sin hilsen til slåttgrauten.

Slåttgrauten var markeringa og festen etter den slitsomme slåttonna, med rømmegrøt og feite (smør) fra kokinga av rømmen; ikke alltid så lett å få til, grautpligg (spikkimat og flatbrød) - og deretter skotthyllkasting eller slåball, der vi alle – unge som gamle - tok del. Dette var et av høydepunkta av glede i året etter et utrolig slit, Vi hesja til og med *kælvørt* (mjødukt) fra eikerkanten og kjente lukta av det. Nå er alt dette helt ukjent for svært, svært mange. Nå ligger rundballene der og har erstatta det hele.

Slåttgrauten

Louis hadde ikke fysikk til å delta i hesjinga, men han hadde en trang og vilje til å delta i slåttgrautstemninga, med sin spesielle og særegne innsats. Se hva han skrev i 1948. Det er typisk for Louis, slik bildet mitt er av han:

Den 22.juli 1948 var det slåttgrautfest på Okkenhaug. Lui profet, som på den tida heldt til i Tørkhuset, vart sett til å gjera sin part av slåttarbeidet, han au, og tok så ljà og rive og skreiv med orv og skaft denna

Slåttgrauten, eit oppdikt:

Herra grauten,
ur-grauten grepa,
slåttgrauten
angande,
àlen på Okkenhaug,
stampa i storgryta, -
innfeit og utfeit
glett han
og smett han
som smurd nedunder!
Herra grauten, -
grasnauta
grafsa or god-engen
det beste
til emne åt han!
Storgraut
og stinngraut -
frå steinaldertidom
tyngsten av grautane,
fyller han ètaren sin
med Asa-Tor-krefter
frå herdom til hukulom,
Håret til treskoom!
Heve han attpå
den venaste ljoden
den kátaste smellen
av grautane -
dersom han legg - ti
med ljodmål
og bråsmell
oppunder!

Herra grauten,
rjomgrauten, -
retteleg
er han en òvgraut
med styrken i duldom,
so denna
stor-fauka
løyset ut stundom!
Ingin som inkji
heve spreng-eti,
veit kva som bur
i hugen og håtten
åt seg eller grauten!
Slåttfolka
heve nok lur-eti
honom
og arga opp traktoren
med honom - -
kor sku`dei elles
fått slege
tå ækrom
all avlinga,
slik at dei atter
kund`ause han
rykande
i seg,
barten oppunder,
broki nedunder?

Herra grauten -
han minkar i gryta
når magane murrar,
susar i svangom,
aukar i tarmtottom,

legg seg på levra
og lyser i ausynet
meir enn ei sjålykt
mun lysa
langveges!
Merkeleg graut!
Triveleg graut!
Trollgraut!
Spør om han òg aukar
ånden!
Klårar`vert synet,
kringar`vert tankane -
dersom ein inkji
misbrukar evnen
han innheld!
God er han attpå
som svevn-graut, -
oppskaka mannahug
roar seg av han
som rykande havet
roar seg - -
vert han om stunder
eit verdshav
av rjome,
renn gjennom sjeli,
all-sjeli
samstundes
kosmisk og komisk,
løyser ut trill-tåren
og fleipen,
gjeipen,
men aldri gjeipen -
herra grauten,
når sakte
han sig
nedunder!

Lui
profet

Etter krigen i Tørkhuset

Gjennom kunstner venner av mine foreldre – i Steinkjer og Levanger - kom det spørsmål om hjelp til et antatt stort malertalent, som hadde blitt blind på et øye, og som hadde behov for en skjermet tilværelse nå. Kanskje Tørkhuset kunne være et mulig bosted og fungere som atelier i en periode?

Slik ble Jacob Weidemann sin første store maleriutstilling skapt her før den ble sendt til Blomkvist, kunsthandler og atelier i Oslo. Det var privat vernissage, forhåndsvisning, på gårdstunet på Okkenhaug. Dette er dokumentert på fotografi av de store maleriene som er stilt opp mot husveggene. Mange store malerier ble malt i Tørkhuset. Far min avverget delvis at Weidemann fikk brukt øksa på dem for å ødelegge dem i sin egen frustrasjon. Kunstneren ble frustrert og provosert over at han ikke fikk det til slik han ville.

Han malte og sov i Tørkhuset: Dag og natt gikk i ett. Maten skaffa mor mi, Magnhild, han. Oppholdet hans her, slik jeg husker det: Han kom i si brune cordfløyelseskjorte, tuslende i kveldinga, satte seg **oppå** skrivebordet i dagligstua - i heile sin bredde og lengde for å lytte til nytt på radioen. Stien fra Tørkhuset hadde alt da fått navnet Weidemanns veg her på garden. Buksa henger i Tørkhuset ennå.

Weidemanns veg bort til Tørkhuset

Lensmann Suul i Verdal

Lensmann Suul i Verdal var ivrig etter å få laga et spel omkring det som skjedde på Sul i juli 1030. ”Natterast i Sul” var i utgangspunktet ideen. Lensmann Jon Suul var utrøttelig i å få realisert dette.

Hvordan Olav Gullvåg, og senere far min, ble kobla til lensmannen sitt engasjement, vet jeg ikke, men i denne spesielle sammenhengen er ikke det så viktig.

Far min ble av lensmann Suul, Olav Gullvåg og senere også av Gisle Straume sterkt bedt om å skrive musikk til «Spelet».

Musikken måtte være ferdig til Olsok 1954. Det la et press på far min, og det var mest trolig nødvendig. Da måtte han ha Tørkhuset som et helt nødvendig fristed uten forstyrrelser, og det

var så utrolig viktig. Derfor fikk han flytta inn flygelet i Tørkhuset. Han fikk restaurert bygningen i 1953/54 etter sine behov og satte *sitt* preg på det, og slik er det i dag. Jeg husker en episode fra slåttonna i 1954. Vi dreiv med hesjing, men hørte godt musikkslitet inne fra Tørkhuset. Jeg bruker ordet *slit*, for jeg visste at det var det for han som satt ved flygelet, med tidspress og selvkritisk leiting i arbeidet med *Solleiken* og *Grottesongen*. Da kom det en bemerkning fra en av slåttekarene: Han, far min, burde ha kommet seg ut og gjort noe nytte for seg i stedet for å sitte der inne og spille.

Dette var et høyst forståelig sukk etter tungt slåttonnslit i tre uker i all slags vær, men for en trettenåring gjorde det veldig vondt å høre. Jeg visste hvordan faren min sleit, på sin måte.

Tankefors og paradoks

Dersom disse to brødrene, tvillingene og kunstnerne, Elliot og Louis Kvalstad, som var så sterkt knyttet til hverandre som de var, om de ikke hadde vært så fattige og sterkt hjelpetrengende: Hva da?

Tørkhuset som bygning hadde ikke eksistert lenger uten deres situasjon og felles innsats.

På inngangsdøra til Tørkhuset malte de: SALAM ALAIKUM. Denne helsinga møter også de som kommer til Tørkhuset i dag. Dette er ei islamsk helsing til dem som kommer hit, med ønske om at de skal få oppleve Guds aller dypeste fred og harmoni. Dette ble skrevet og markert for 80 år siden! Biskop Gunnar Stålsett tolka dette da han var gjest her for noen år siden.

Og nå er de to fattige nesten heilt glømt, som støv, begge to.

Hvordan hadde det gått med Weidemann uten Tørkhuset som en mellomstasjon i utviklinga hans?

Hva med Spelmusikken? Hadde den blitt fullført? Far min hadde et veldig sterkt behov for fred, og for å arbeide uten å bli forstyrra. Flygelet **måtte** flyttes til Tørkhuset av den grunn. Enn om Tørkhuset ikke hadde eksistert da? Det måtte flytteeksperter fra Trondheim til for å få flygelet inn gjennom de trange dørene.

Hva om musikken ikke var blitt fullført? «Bærende for hele Spelet og for at det har overlevd», har mange sagt om musikken. Uten spelmusikken, hadde speltradisjonen på Stiklestad da blitt skapt og vært liv laga? Uten dette engasjementet rundt Spelet, etter hvert som tradisjon og institusjon, hadde det da blitt et Stiklestad Nasjonale Kultursenter SNK? Og i samme tankegangen: Hva med det sterkt levende teaterlivet i Verdalen, som vi har sett i ettertid?

Bakteppet er fremdeles dette: Tvillingene Elliot og Louis Kvalstad, opprinnelig fra Skage i Overhalla, som i sin fattigdom og nød ikke ante hva de egentlig kom til å bidra til med Tørkhuset, som de reparerte og satte i stand for ettertida og til vital nytte for andre.

Om de to nå kanskje er glømt som kunstnere: I Tørkhuset på Okkenhaug blir de nok husket på i enda noen år.

Kilder:

Først og fremst skriftlig materiale fra arkivet etter Arne Okkenhaug. (Foreløpig oppbevart i Tørkhuset.)

Egne minner og ting som er fortalt meg.

Til videre informasjon og leting: Nettstedet ”Paul-Okkenhaug.no”